

BAŽNYČIOS ĮVAIZDIS ŠIUOLAIKINĖJE LIETUVOS SAKRALINĖJE ARCHITEKTŪROJE

Linas Krūgelis

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Architektūros pagrindų ir teorijos katedra,

Pylimo g. 26/Trakų g. 1, 01132 Vilnius, Lietuva

El. paštas Linnarri@yahoo.com

Įteikta 2012 04 28; priimta 2012 05 07

Santrauka. Ilgus šimtmečius sakralinė architektūra buvo suvokiama kaip daugialypis Bažnyčios mokymo, tradicijos ir esamo laiko-tarpio atspindys, simbolis. Tai lyg tiltas, jungiantis praeities patirtį ir žinias su dabarties ir ateities žmogiškąja pilnatve. Katalikiškos šventovės, kaip ir pati religija, rėmėsi Kristaus mistinio kūno prasme (*Corpus Christi*) ir simbolika tiek liturgijos apeigose, tiek architektūrinėje bažnyčios sampratoje. Iki Vatikano II Visuotinio Bažnyčios susirinkimo buvo įprasta bažnyčios pastatą vadinti Dievo namais (*Domus Dei*), tačiau XX a. bažnyčios paradigma radikaliai pasikeitė, Bažnyčia imama suvokti kaip Dievo tauta (*Populus Dei*), o pastatas – Dievo žmonių namais (*Domus Ecclesiae*). Šie esmingi pokyčiai itin atspindėjo sakralinės architektūros raidoje. Straipsnyje analizuojamos istorinės pokyčių aplinkybės ir jų raiška Vakarų sakralinėje architektūroje. Naudojantis šios tyrimo dalies įžvalgomis, lyginama, kaip XX a. liturginių reformų ir bažnyčios įvaizdžio paradigmos kaita veikė šiuolaikinės Lietuvos sakralinės architektūros raidą.

Reikšminiai žodžiai: sakralinė architektūra, liturginės reformos, Bažnyčia, šiuolaikinė architektūra.

Įvadas

Sakralinės architektūros problemos visais laikais teikė peno menotyrininkų ir teologų tyrinėjimams. Bažnyčia nuolat išgyvendavo savitus tradicijų raidos bei atsinaujinimo laikotarpius. Nesunkiai pastebima, kad skirtingų laikotarpių šventovės vaizdžiai atspindi turiningą Bažnyčios istoriją. Iš gausiai tyrinėtų ankstesnių epochų architektūrologinio žinių lobyno galima nesunkiai išžvelgti savitus stilistinių arba ideologinių pokyčių virsmo taškus, kur naujos idėjos įsikūnydavo šventovių siluetuose. Dabartiniu laikotarpiu galima stebėti įvykusius ir tebevykstančius reikšmingus pokyčius bažnyčių architektūroje, kurie buvo nulemti praeito amžiaus istorinių įvykių. Daugelis šiandieninių sakralinės architektūros tyrinėtojų pripažįsta, kad bažnyčių architektūra praeitame amžiuje įgavo įvairiausių bruožų; sakralinio pastato tipologija pasipildė naujais funkciniais dėmenimis. Daug bažnyčių, ypač Vakaruose, tapo polifunkciškos, jų forma pakito, vidinė struktūra tapo panaši į sekuliarių funkcijų pastatus. Šių pokyčių priežastimi dažnai yra laikoma modernizmo plėtra arba sekulia-

rėjanti visuomenė. Akademiniėje literatūroje ir publicistikoje esama įvairių pasvarstymų apie šiuolaikinių bažnyčių architektūros kokybę, menines priemones, nestinga rekomendacijų gręžtis į praėjusių epochų patirtį. Tačiau pažymėtina, kad nėra aiškaus apibrėžimo, reiškinių priežastingumo įvardijimo. Svarbu atsakyti į klausimą, kokia yra šiandieninė bažnyčios architektūros samprata ir kaip ji kito per XX a.

Šiuolaikinė sakralinė architektūra kaip niekad anksčiau sulaukia tyrinėtojų kritikos, menotyrininkai paprastai pasigenda subtilesnės meninės formos, architektūros išraiškingumo, medžiagų kokybės arba darnos su aplinka. Nemažesnį susirūpinimą šiuolaikiniai katalikų maldos namai kelia ir teologams: juose, anot jų, stinga ryškesnio religinių simbolių perteikimo bei paties pastato sakralumo išryškavimo, išskyrimo iš pasaulietinių pastatų.

Straipsnyje nagrinėjama bažnyčios, kaip architektūrinio objekto, sampratos kaita XX–XXI a. pradžioje. Atskleidžiama ideologinių sąvokų *Domus Dei* ir *Domus*

Ecclesiae reikšmė moderniosios sakralinės šiuolaikinės architektūros raidai iki šių dienų. Aptariami charakteringi ir istoriškai svarbūs šventovių pavyzdžiai. Šiame tyrime siekiama koncentruotai aptarti XX a. reikšmingiausias Katalikų Bažnyčios reformas bei kitas istorines aplinkybes, nulėmusias nemažai pokyčių sakralinės architektūros raidoje. Pagrindinis straipsnio tikslas yra suklasifikuoti didžiausiąją dalį šiuolaikinių (1990–2012) Lietuvos bažnyčių pagal struktūrinius kriterijus ir jais remiantis nustatyti, kokia bažnyčios architektūrinė samprata vyrauja bei kaip kinta per pastaruosius 20 metų. Kartu nustatyti, kiek Katalikų Bažnyčios reformos turėjo reikšmės lietuviškai sakralinės architektūros tradicijai XXa. pab. – XXI a. pr. sandūroje.

Istorinės pokyčių priežastys XX a. architektūroje

Iki pat XX a. pirmosios pusės sakralinė architektūra buvo kuriama remiantis nusistovėjusiais kurio nors laikotarpio kanonais. Todėl dažnai tik iš pavienių smulkių architektūrinių detalių ar išorinių kompozicinių pastato subtilybių būdavo galima atpažinti šventovę suprojektavusio architekto kūrybinį braižą. Tačiau vis ryškėjantis individualizmas skverbėsi į architektūrinę raišką. Net ir palyginti trumpai gyvavusios istorizmo stilių atmainos neatsilaikė prieš modernias idėjas, plintančias visuomeniniame gyvenime. Šie reiškiniai įtaką daro ir Bažnyčiai, kuri, kaip rašė teologas A. Paškus, visais laikais buvo šiuolaikiška, visada prisitaikydavo prie esamo laikotarpio kultūrinių sąlygų (Paškus 2002: 113), todėl ir naujos XX a. socialinės bei kultūrinės idėjos ėmė tarpti Bažnyčios gyvenime. Vienu iš reikšmingiausių Bažnyčios istorinių įvykių tyrinėtojai laiko Visuotinį Vatikano II-ąjį Bažnyčios susirinkimą (1962–1965) (toliau – Vatikano II), kuris lėmė svarbius pokyčius, dariusius įtaką sakralinės architektūros raidai. Tačiau retai kada teužsimenama apie kitas istorines aplinkybes, lėmusias vėlesnius pokyčius. Tikėtina, kad imtis reformų bažnytinės liturgijos ir meno atžvilgiu skatino ne tik XX a. vyraujančios filosofijos ir mokslo idėjos, bet ir Antrojo pasaulinio karo metu patirti praradimai, kai dėl karo veiksmų Europoje buvo sugriauta nemažai bažnyčių. Kaip rašė R. Stegers, XX amžiaus fašizmo ir karo patirtys skatino visuomenę gręžtis į dvasingumą (Stegers 2008: 23). Todėl buvo ieškoma naujų postūmių visuomenės kultūriniame gyvenime, kurie padėtų pasiekti užsibrėžtus dvasinio tobulėjimo tikslus. Labai svarbu pabrėžti, kad dar XX a. pradžioje susibūrė ir ėmė gyvuoti neformalus ideologinis susivienijimas pavadinimu „Liturginis judėjimas“. Anot architektūrologo S. Schloeder, litur-

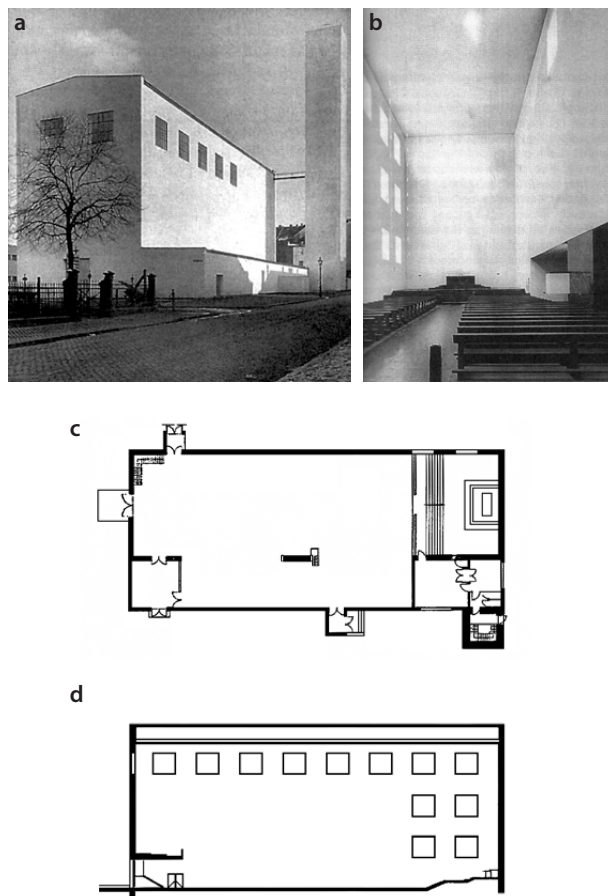
gijos atsinaujinimo ištakos siekia XX a. pradžią, kai ėmė formuotis jau minėtas „Liturginis judėjimas“, kuris nuo 1920 iki 1950 m. plačiai paplito Europoje bei JAV. Šis judėjimas aktyviai skleidė naujas bažnytinės liturgijos idėjas ir kartu siekė įtvirtinti kitokią bažnyčios, kaip sakralaus pastato, sampratą. Savotišku „Liturginio judėjimo“ idėjų pripažinimu galima laikyti popiežiaus Pijaus XII-ojo išleistą encikliką – *Mediator Dei* (1947 m.), kurioje akcentuojama aktyvaus pasauliečių dalyvavimo liturgijoje būtinybė (*Mediator Dei* 1947: 201). Vėliau, 1952 m. pasirodė dokumentas pavadinimu „Šventojo Sosto instrukcijos sakraliniam menui“, tarsi savotiškai pratęsęs moderniosios liturgijos šalininkų ideologinę liniją. „Liturginis judėjimas“ uoliai propagavo naują bažnyčios pastato funkcinės struktūros sampratą, vietoj ankstesnės *Corpus Christi* (lot. Kristaus Kūno) buvo populiarinama nauja – *Populus Dei* (lot. Dievo žmonės (tauta)). Šių dviejų ideologijų varžytuvės lėmė ir skirtingą bažnyčios santykio su tikinčiais supratimą. Naujosios liturgijos šalininkai naują visuotinį bažnyčios įvaizdį suvokė kaip *Domus Ecclesiae* (Dievo žmonių namai), o tradicijos šalininkai laikėsi *Domus Dei* (Dievo namai) sampratos. Svarbiu šių ideologijų priešpriešos lūžio tašku buvo per Vatikano II-ąjį susirinkimą išleista „Dogminė Konstitucija apie Bažnyčią“ – *Lumen gentium* (Tautų šviesa) (1964-11-21), kurios turinys kai kurių teologų ir liturgistų (angl. *Liturgists*) vėliau buvo interpretuojamas kaip savotiška „Liturginio judėjimo“ idėjų aprobacija. Šiame dokumente daug dėmesio skiriama visuotiniam Bažnyčios įvaizdžiui, simbolinei prasmei. Tačiau dokumente gana aiškiai iškeliamas Dievo tautos apibrėžimas, akcentuojantis Bažnyčios visuotinumą ir universalumą (*Lumen Gentium* 1964). 1994 m. JAV buvo išleistas iš pirmo žvilgsnio ne itin reikšmingas, tačiau sukėlęs didelį atgarsį informacinis leidinys pavadinimu „Bendros maldos namai“ (angl. *The Church for Common Prayer*, toliau – CCP). Leidinio bendraautorai: Charles Fulton, Patrick Holtkamp, Fritz Frurip. Šioje nedidelio formato knygelėje aprašomi esminiai *Domus Ecclesiae* Bažnyčios įvaizdžio bruožai ir šios paradigos legitimumo argumentai, pateikiamas koncentruotas požiūris į šiuolaikinio bažnyčios pastato paskirtį, funkcionalumą ir prasmę. Kritikos straipsnį CCP atžvilgiu yra publikavęs R. Woodbury. Greta įvairių kritiškų pastebėjimų, Woodburis akcentuoja, kad CCP pernelyg skurdžiai apibrėžia Bažnyčios sampratą, ją suniveliuodamas iki praktinės paskirties statinio, kuriam architektūrą diktuoja viso labo pragmatiniai liturginiai normatyvai, tačiau yra užmirštama simbolinė, ikoninė bažnyčios reikšmė. „Architektūra visuomet turėtų atspindėti Bažnyčios slėpinį, kuris reiškia žemės ir dangaus su-

jungimą per mistinę Kristaus kančią. Tačiau žvelgiant į CCP išdėstytus teiginius, ten bažnyčia apibrėžiama tik kaip pastogė liturgijai“ (Woodbury 2005). Todėl, šio autoriaus manymu, neturėtų būti keista, kad sakralinė architektūra susiduria su meninės kokybės problemomis, kai populiarinama tokia supaprastinta bažnyčios samprata.

Sakralinės architektūros tyrinėtojas S. Schloeder knygoje *Architecture in Communion* pateikia bažnyčių planinės, funkcinės struktūros schemas, kurios atspindi šiuos skirtingus bažnyčios įvaizdžius: naująją – *Populus Dei* ir tradicinę *Corpus Christi*. Anot šio autoriaus, šiuolaikinių bažnyčių funkcinę struktūrą dažnai reprezentuoja amorfiško pavidalo planas, primenantis amebą (1 lentelė). Tokio tipo struktūra paprastai pasižymi laisvu elementų išdėstymu, kartais netaisyklinga forma ir pagal išorinius tipologinius bruožus labiau primena konferencijų sales nei tradicines bažnyčias. Dažniausiai tokiose bažnyčiose vengiama ikonografijų, dekoratyviųjų meno rūšių ir bet ko, kas sudarytų puošnumo ar prabangos įspūdį. Pasak Shloeder, „tokio tipo planas sukuria chaotiškumo iliuziją, lyg netvarkingas žmonių sambūris, ir neturi nieko bendro su fundamentaliomis tvarkos bei struktūros sąvokomis architektūroje“ (Schloeder 1998:29). Tradiciniam *Corpus Christi* (Kristaus Kūno, kryžiaus) architektūriniam prototipui (1 lentelė) buvo būdinga aiški ir argumentuota vidaus bei išorės struktūra. O atskiros struktūrinės dalys, erdvės ir jų mastelio charakteristika turėjo subtilią simbolinę prasmę: apsidė simbolizavo Kristaus galvą, joje paprastai būdavo įrengiami krėsiai kunigams ir vyskupams, choro vieta plano atžvilgiu simboliškai atspindėjo Kristaus burnos vietą, iš čia vienuolių chorai giedodavo choralus. Ištietas nukryžiuotojo rankas simbolizuodavo transeptai, o liemens ir kojų vietoje būdavo pagrindinė nava, kurioje susirinkdavo tikintieji, taip simboliškai įprasmindami Kristaus Kūno teologinį vaizdinį. Pagrindinės navos ir transeptų sankirtoje, simbolizuojant Kristaus širdį, būdavo įrengiamas centrinis altorius su tabernakuliu.

Naujų liturgijos idėjų raiška architektūroje

Naujojo „Liturginio judėjimo“ ideologija ryškiausiai atsispindėjo architekto R. Schwarz suprojektuotoje Kristaus Kūno bažnyčioje Vokietijoje (1 pav.). Tai viena pirmųjų šventovių, kuri išreiškė ankstyvųjų liturgijos reformatorių idėjas ir modernią bažnyčios pastato sampratą. Statinys pasižymi lakoniška ir sterilia eksterjero plastine išraiška, tūrinė kompozicija primena pramoninį pastatą, kur bažnyčios bokštas labiau panašus į gamyklos kaminą nei į tradicinę bažnyčios vertikale. Interjeras pabrėžtinai minimalistiškas, jame



1 pav. Kristaus Kūno bažnyčia, Achenas, Vokietija. Archit. R. Schwarz, 1928–1930 m.: a – eksterjeras, b – interjeras, c – planas, d – pjūvis

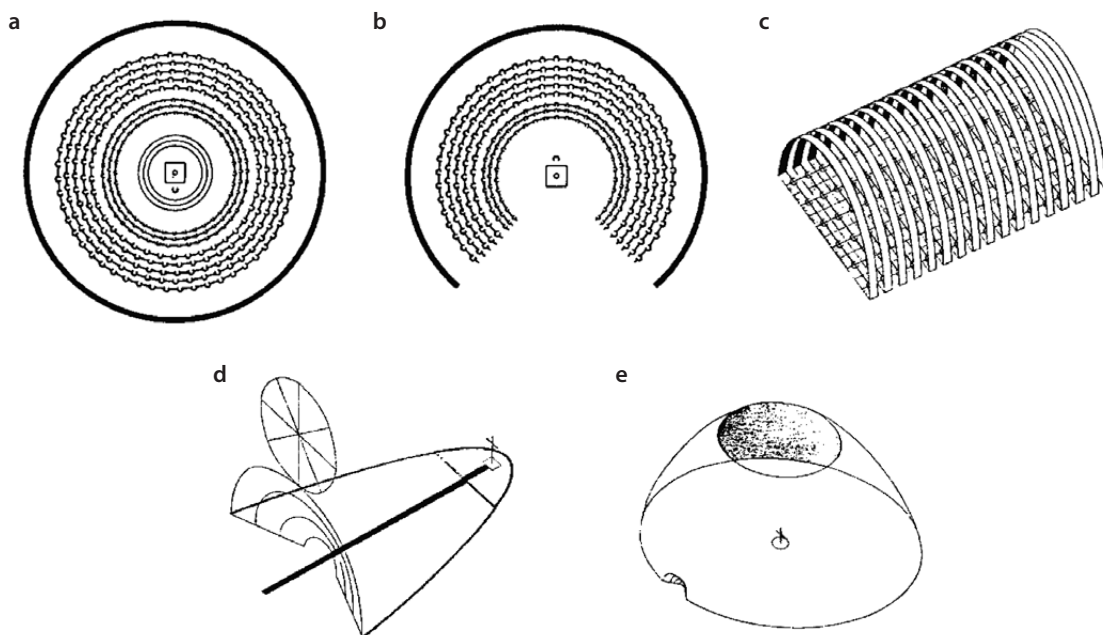
Fig. 1. R. Schwarz, Corpus Christi Church, Aachen, Germany, 1928–1930: a – exterior, b – interior, c – plan, d – section

nėra įprastų ikonografinių ar simbolių užuominų į sakralią statinio funkciją, apie kulto paskirtį čia iš dalies byloja vertikaliai orientuota vidaus erdvė su bažnytiniais baldais, simetriškomis eilėmis nukreiptais kuklaus altoriaus kryptimi. Bažnyčios pavadinimas taip pat sukelia šiek tiek painiavos vertinant ją liturginių idėjų fone, nes terminu *Corpus Christi* paprastai būdavo apibūdinamos potridentinės kryžiaus formos plano bažnyčios, turinčios prasminių sąsajų su mistinio Kristaus Kūno samprata liturgijoje. Todėl ši reiškinį galima vertinti kaip savotišką ideologijų konkurenciją, naujųjų laikų idėjinį manifestą. Architekto R. Schwarz reikšmę „Liturginio judėjimo“ ideologijoje įtvirtina ir jo propaguota apskritimo formos plano koncepcija, kurios esminiu bruožu laikytinas pagrindinio altoriaus komponavimas apskrito plano centre, aplink jį koncentriškai išdėstant suolus parapijiečiams. Anot liturginio dizaino specialisto R. Vosko,

Schwarzas savo siūloma apskrito plano koncepcija siekė labiau įtraukti pasauliečius į liturgijos veiksmą, o tai nuo pat pradžių propagavo ir „Liturginis judėjimas“, siekęs, kad apeigos nebūtų atribotos nuo jų erdviniu pavidalu, kaip senosiose bažnyčiose, kur tikintieji būdavo tik liturginių apeigų stebėtojai (Vosko 2006:33). R. Schwarzas 1947 m. pasiūlė keletą bažnyčių planinės struktūros vizijų. Pirmoji pavadinimu „Šventas artumas“ (*Holy Intimacy*) (2 pav., a) vaizdavo apskritimo formos planą su altoriumi centre, o pasauliečiams skirti suolai visu perimetru juosė centrinį altorių. Antroji plano koncepcija pavadinama „Šventas atvirumas“ (*Holy Departure*) (2 pav., b), čia ne viso apskritimo kontūras simboliškai traktuojamas kaip atsivėrimas į dangaus karalystę, tarsi išėjimas ar pabėgimo portalas iš žemiškos realybės į transcendentinę. Trečioji jo plano vizija buvo iš dalies panaudota ką tik paminėtoje *Corpus Christi* bažnyčioje, kur pailgoje navoje tikintieji orientuojami viena kryptimi link altoriaus, tačiau apeigų erdvė nėra atskiriama. Tokią plano schemą architektas pavadino „Šventa kelionė“ (*Holy Journey*) – ėjimu į vieną tikslą. Architektūrologas S. Schloeder pateikia dar dvi Schwarzso siūlomas bažnyčios erdvės koncepcijas, viena iš jų pavadinimu „Tamsos taurė“ (*The Dark Chalice*) (2 pav., d) – tai parabolės formos planą turintis bažnyčios tūris, kurio smailiojoje dalyje įrengiamas

pagrindinis altorius. Bažnyčios portalas vaizduojamas piltuvėlio formos, taip sukuriant vizualinę trauką įėjimo link, o pats fasado siluetas primena aureolės simbolį. Kitame modelyje, kurį pateikia R. Schwarzas, pavadinimu „Šviesos taurė“ (*The Chalice of Light*) (2 pav., e) bažnyčia vaizduojama kupolo pavidalo, su altoriumi vidaus erdvės centre. Kupolinio tūrio viršuje numatytas didžiulis apskritimo formos švieslangis. Visi šie R. Schwarzso koncepciniai bažnyčios modeliai buvo motyvuojami siekiu sukurti funkcinę bažnyčios struktūrą, kuri raiškiai perteiktų naujas liturgines idėjas.

Apskritimo formos bažnyčios planas arba centriškai orientuotas pagrindinis altorius toli gražu nebuvo naujiena krikščionių tradicijoje. Kaip pažymi R. Vosko, dar 468–483 m. pastatyta San Stefano Rotondo bažnyčia buvo apskrito plano, kurio skersmuo siekė 210 metrų (Vosko 2006: 33). Taip pat galima paminėti, kad ir Mikelandželas 1547 m. pasiūlė koncentriško plano idėją Šv. Petro bazilikai Romoje. Tarp vėlyvesnių centralizuoto plano šalininkų randame ir architektą O. Barting, kuris 1922 m. parengė projektą pavadinimu *Sternkirche*, tačiau projektas liko neįgyvendintas. Aktyvus centralizuoto plano propaguotojas taip pat buvo ir prancūzų architektas A. Perret, viena iš jo suprojektuotų tokio plano tipo bažnyčių buvo Šv. Juozapo bažnyčia Le Havre, Prancūzijoje 1959 m.



2 pav. R. Schwarzso apskrito bažnyčios plano koncepcijos: a – „Šventas artumas“, b – „Šventas atvirumas“, c – „Šventa kelionė“, d – „Tamsioji taurė“, e – „Šviesos taurė“

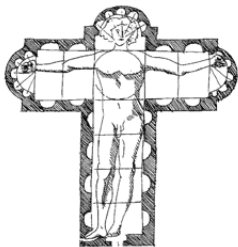
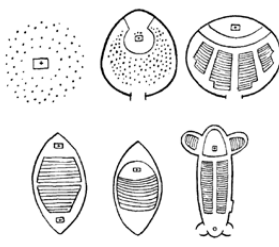
Fig. 2. R. Schwarz, conceptions of churches plans: a – *Holy Intimacy*, b – *Holy Departure*, c – *Holy Journey*, d – *The Dark Chalice*, e – *The Chalice of Light*

Modernaus bažnyčios pastato principai, kuriuos „Liturginis judėjimas“ populiarino Vakaruose, buvo reikšmingi ir vieno žymiausių XX a. architektų – F. L. Wrighto – kūrybinėje pasaulėžiūroje. 1906 m. besirengdamas projektuoti Unitų bažnyčią Oak parke (Ilinojus, JAV) architektas savo memuaruose rašė, kad „atėjo laikas atsisakyti sentimentalių praeities simbolių. <...> Argi neatėjo laikas būti paprastesniems ir labiau tikėti pačiu žmogumi savo paties Žemėje? <...> Mažiau kreipiant dėmesio į tolimą Rojų, kurio žmogus savo jėgomis negali pažinti“ (Kaufman 1960:75). Apie prasidedančią individualizmo epochą architektūroje jau buvo galima numanyti iš tolesnių Wrighto pamąstymų apie šventovės pastato sampratą, anot jo „kodėl gi mums nepastačius šventyklos Dievui be mums įprasto sentimentalumo, verčiau pastatykime šventovę, pritaikytą žmogaus reikmėms, kaip modernią susitikimo vietą, kur žmogus galėtų joje pažinti save dėl paties Dievo“ (ten pat). Iš šių modernizmo korifėjaus minčių nesunku pastebėti, kad XX a. pradžios žmogui tampa svarbu jo paties vaidmuo ieškant atsakymų į būties klausimus, žmogus regi save kaip supančios aplinkos pažinimo centrą, kuriam svarbu jo subjektyvūs pojūčiai. Galbūt čia didelę reikšmę turėjo ir tuo metu populiarios filosofo F. Nietzsche's idėjos, neigiančios transcendenciją, bet iškeliančios patį žmogų. Yra žinoma, kad katalikų tikėjime transcendencija yra fundamentaliai reikšminga sakramentų praktikavimo fone. Svarbią vietą tarp įvairių XX a. ideologijų užima Le Corbusier ir jo bendraminčių pasaulėžiūra. Visuotinis tikėjimas mokslo ir technologijų pažanga formavo technokratinę visuomenės mąstymą. Kaip rašė A. Paškus, „estetinį įkvėpimą modernioji architektūra gavo iš inžinerijos darbų įskaitant pramonės pastatus, tiltus, laikinas parodų sales, kurios buvo didelės, ekonomiškios ir greit pastatomos. Esminė šios architektūrinės krypties paradigma buvo mašina. <...> Kaip lėktuvas sukonstruotas skristi, taip namas yra mašina, kurioje gyvenama. Taigi ir bažnyčia yra vieta, į kurią susirenkama“ (Paškus 2002: 106). Bet ta mašina – bažnyčia, pastebi A. Paškus, nebeteri simbolinės vertės, „nebepajėgia rodyti dangiškųjų dalykų“. Šiai minčiai veikusiai pritartų ir D. Foy Christopherson, kuris savo knygoje remdamasis W. Huffman mintimis teigė, jog *šiandieninė sakralios erdvės forma (pavidalas) formuos dabarties ir ateities kartų tikėjimą, pamaldumą* (Christopherson 2004). Kalbėdamas apie būtinybę nepainioti sakralinių ir profaniškų funkcijų bažnyčios pastate, A. Paškus pabrėžia bažnyčios šventumą per konsekracijos (pašventinimo) aktą, kuris, anot jo, yra esminis bažnyčios, kaip sakralios erdvės, formantas. „Katalikų bažnyčia savo esme yra šventa erdvė. O pastatas tampa bažnyčia ne dėl savo architektūros, bet per konsekraciją. <...> Kitaip

sakant, ji atskiriama nuo „profaninės“ (ne moraline prasme) tikrovės, „išorė“ nuo „vidaus“, kur taikomos skirtingos elgesio normos“ (Paškus 2002: 106). Tačiau šių pastebėjimų nereikėtų suprasti kaip bažnytinės architektūros ignoravimo, iškeliant vien tik sakralumo suteikimą per konsekraciją. Jo nuomone, konsekracija yra veiksnys, galutinai atibojantis kulto statinį nuo bet kokių pašalinių funkcijų, todėl, anot jo, pašventinta bažnyčia, gerbiant jos sakralųjį statusą, neturėtų atlikti pasaulietinių funkcijų. Kaip vieną iš šventovės pastato desakralizavimo pavyzdžių Paškus mini tai, jog „kai kurie katalikų teologai tvirtina, kad krikščioniškos bažnyčios nesančios šventa erdvė, kad mes jau esame atsidūrę anapus sakralumo eros“ (ten pat). Tačiau priešingos nuomonės laikosi naujosios liturgijos šalininkas, amerikiečių kunigas ir liturginio dizaino specialistas R. Vosko, kuris teigia, jog „bažnyčia yra labiau susibūrimo vieta tikintiesiems, kur jie dalyvauja liturginėse apeigose, nei vienatikslių pastatas, skirtas tik dievybei reprezentuoti“ (Vosko 2006: 33). Kalbėdamas apie sakralios erdvės formavimo tradiciją, Vosko pabrėžia, kad bažnyčios erdvės išraiškos neturi varžyti nostalgija senesnių epochų stiliams ir išraiškos priemonėms, „bažnyčia nėra muziejus, kuriame būtų kaupiami praeusių epochų bažnytiniai reliktai“ (ten pat). Bažnyčios funkcinio universalumo principą iš dalies pateisina ir kardinolas J. Ratzingeris (dabar popiežius Benediktas XVI). 2011 m. nagrinėdamas prasminius panašumus tarp katalikų bažnyčių ir žydų sinagogų, jis rašė, jog Kristaus laikų žydų sinagogos (jas autorius laiko katalikiškų bažnyčių istorinėmis ištakomis) nebuvo skirtos išskirtinai sakralinei funkcijai. „Jokia speciali architektūrinė forma nebuvo kuriama specialiai sakralinei funkcijai, veikiau šiam tikslui geriausiai pasitarnaudavo graikiško tipo bazilikos, skirtos viešiesiems susibūrimams“ (Ratzinger 2005). Tačiau, kaip žinome, toks pastato tipas vėliau išsivystė į savarankišką sakralinių pastatų tipologinę grupę. Taigi iš to būtų galima daryti prielaidą, kad egzistuoja du požiūriai į sakralios erdvės funkcionalumą: pirma, monofunkcis – grindžiamas ilgametėje Bažnyčios tradicijoje susiformavusia vienatiksle sakralaus pastato paskirtimi kaip pagrindu; antra, polifunkcis – juo remiantis, ieškoma sąsajų su pirmąsias Bažnyčios tradicija, pirmųjų bendruomenių ištakomis bei stengiamasi prisitaikyti prie sekuliarėjančios visuomenės poreikių.

Apibendrinant skirtumus tarp *Domus Dei* ir *Domus Ecclesiae* bažnyčios visuotinių įvaizdžių galima glaustai susisteminti pagrindinius bruožus, skyrusius šias dvi bažnyčios sampratas. 1 lentelėje pateikiamos sąsajos tarp architektūrinių prototipų (įvaizdžių) ir visuotinio Bažnyčios įvaizdžio, atsižvelgiant į skirtingus laikotarpius – iki Vatikano II-ojo susirinkimo ir po jo. Iš to ma-

1 lentelė. Bažnyčios įvaizdžio ir plano prototipo kaita bei jų tarpusavio priklausomybė XX amžiuje**Table 1.** Church paradigms shift and it's disparity in the 20 century

	Iki Vatikano II-ojo susirinkimo	Po Vatikano II-ojo susirinkimo
Bažnyčios pastato plano architektūrinis prototipas	<p><i>Corpus Christi</i></p>  <p>Kristaus Kūno modeliu pagrįsta tradicinė funkcinė struktūra</p>	<p><i>Populus Dei</i></p>  <p>Ambecos tipo planinė funkcinė struktūra</p>
Pagrindiniai bruožai	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Linijinis arba kryžiaus formos planas. ▪ Simetriškas vidaus erdvių ir baldų išdėstymas. ▪ Hierarchizuota erdvių sistema. ▪ Vertikaliai išreikšta erdvė. ▪ Monofunkciška pastato paskirtis ir panaudojimas. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Įvairių formų planas. ▪ Universali, transformuojama vidaus erdvės struktūra. ▪ Horizontaliai išreikšta erdvė. ▪ Polifunkciška pastato paskirtis ir panaudojimas.
Bažnyčios pastato visuotinis įvaizdis, samprata	<p><i>Domus Dei</i> (lot. Dievo namai)</p>	<p><i>Domus Ecclesiae</i> (lot. Dievo tautos namai)</p>

tome, kad Bažnyčios visuotinis įvaizdis buvo glaudžiai susietas su jo architektūrine išraiška. Atidžiau įsigilinus į šias dvi ideologines kryptis, galima pastebėti, kad ilgametis tradicinis modelis buvo grindžiamas dideliu dėmesiu mistiniam Kristaus Kūnui įprasminėti tiek fizine, tiek metafizine forma. O atskiri šio prototipo elementai buvo susieti pagal hierarchizuotą struktūrą. Kaip taikliai pastebėjo S. Schloeder, „toks hierarchinis principas jau savaime duoda užuominą į organizuotą tvarką“, o tai, anot jo, yra architektūros pamatinė sąvoka (Schloeder 1998:29).

Bažnyčios pastato sampratų tipologija

1990 m. Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę, šalyje nebuvo architektų, kurie būtų turėję patirties projektuojant bažnyčias (Buivydas 2006). Kai Vakarų Europos šalys jau plačiai taikė Vatikano II-ojo susirinkimo įtvirtintas naujoves bei turėjo patirtį jas interpretuojant, mūsų šalyje dėl penkis dešimtmečius sovietų okupacinėje politikoje skiepytos ideologijos senoji, iki Vatikano II-ojo susirinkimo vyravusi bažnyčių statymo tradicija buvo nutrūkusi ir nepraktikuojama, o nauji liturginiai normatyvai šventovių architektūroje dar nebuvo pritaikyti. Galima numanyti, kad šių žinių stygius itin atsiliepė XX a. paskutiniame dešimtmetyje pastatytų bažnyčių architektūros kokybei. Kaip Vatikano II-asis Bažnyčios susirinkimas davė impulsą naujų bažnyčių statybos bangai Europoje, lygiai taip

Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas 1990 m. davė pradžią intensyviai naujų bažnyčių statymo maratonui. Net ir Vakarų Europoje naujosios liturginės reformos lėmė nemažą sumaištį sakralinės architektūros kūrimo tradicijoje bei sukėlė daug diskusijų, o Lietuvoje naujosios liturgijos įprasminimo architektūroje temomis išvis nebuvo viešai diskutuota. Be to, derėtų turėti galvoje ir menką architektų profesinį pasirengimą projektuoti sakralinius pastatus bei reikiamos informacijos, bibliografijos trūkumą tuo metu. Šias problemas dar labiau pagilino prasta šalies ekonominė situacija, dėl to daug pradėtų bažnyčių statybų truko dešimtmečius.

Net ir susiklosčius tokioms sudėtingoms aplinkybėms per dešimt nepriklausomybės metų iškilo daugiau nei 35 naujos bažnyčios. Iš ankstesnio straipsnio skyriaus žinome, kad bažnyčios pastato kūrimas neatšiejamas nuo pirminės šio sakralaus pastato sampratos, visuotinio įvaizdžio. Taigi, šiuo atveju svarbu nustatyti, kokia bažnyčios pastato samprata dominavo projektuojant pirmąsias bažnyčias, kai buvo atkurta nepriklausomybė, ir kaip ši sakralinio pastato paradigma pakito iki šių dienų.

Ištyrus daugiau kaip trisdešimt žinomiausių Lietuvos katalikiškų bažnyčių, kurios pastatytos tarp 1989–2011 m. galima gana tiksliai charakterizuoti bažnyčios sampratos architektų kūryboje bruožus. Pagal naujosios bažnyčios panaudotus architektūrinius

sprendimus visus šiuos objektus galima suskirstyti į tris pagrindinius tipus (modelius): 1) tradicinį; 2) integralų; 3) simplistinį (2 lentelė). Šie principiniai šventovės pastato kūrimo modeliai skiriasi ne tik vizualine charakteristika, bet ir pirminiu idėjiniu pagrindu. Tradicinį modelį propagavę architektai siekė glaudaus ryšio su liaudies arba istorizmo stiliaus tradicija. Tokios bažnyčios paprastai suprojektuotos pagal tradicinę bazilikos arba halės struktūrą, kur kertiniais bruožais laikytina vertikaliai išreikšta erdvė, aiškiai akcentuotas pagrindinis portalas, bendroje tūrinėje kompozicijoje ryškus varpinės bokšto mastelio vaidmuo. Integraliajam tipui priskiriamos bažnyčios, kuriose architektai įvairiomis priemonėmis interpretavo pagrindinius šventyklos pastato morfologinius elementus. Tokiuose projektuose dažnai sutinkami stilizuoti portalai, abstrahuoti varpinių bokšteliai, šie ir kiti elementai gali būti grupuojami, sujungiami; vidaus erdvėje regimas kryptingas aukščių kitimas. Simplistiniam tipui būdingas architektūros minimalizmas, pragmatiskumas, besiremiantis Vakaruose populiaria *Populus Dei* bažnyčios pastato samprata. Dažnai tokių bažnyčių architektūra būna artima sekuliarių funkcijų pastatams, planinė struktūra pritaikyta gausiam lankytojų kiekiui, todėl tokia bažnyčios vidaus erdvė neretai primena konferencijų, pramoginių, kultūrinių renginių sales.

Kaip jau žinome, tuometiniai Lietuvoje architektai dėl sudėtingų laikotarpio sąlygų, mokslinių ir profesinių žinių stygiaus nebuvo pasiruošę sakralinės architektūros užsakymų antplūdžiui. Todėl nenuostabu, kad pirmosios bažnyčios nepriklausomoje Lietuvoje buvo projektuojamos veikiant senesnių laikų modeliams. Daugelis tokių bažnyčių buvo tradicinio halės arba bazilikos tipo, perdengtos dvišlaičiu stogu, su bendroje tūrinėje kompozicijoje įkomponuotu varpinės bokštu. Sakralinės architektūros tradicijų tęstinumo siekta projektuojant Ignalinos Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčią (1989–1999) (3 pav., a), projekto autorius archit. R. Krištapavičius tradiciniam kryžiaus formos pastato planui sukūrė šiuolaikiškais kompozi-

ciniais motyvais pajvairintą pastato tūrį. Dėmesį čia patraukia simetrijos ašyje įkomponuotas aštriabriaunis bokštas su didžiuliu kryžiumi pagrindiniame fasade. Kitas bažnyčios erdvinės struktūros akcentas – kryžiaus formos švieslangis, suformuotas įstiklinus navos ir transeptų stogo briauną. Nepaisant šių nedidelių šiuolaikiškų atributų, bažnyčios architektūroje jaučiama tradicinių formų įtaka. Kita architektūrinės raidos atžvilgiu panaši šventovė sukurta Varėnoje, šią Šv. Mykolo Arkangelo bažnyčią (archit.: G. Baravykas, B. Bakaitis, 1994 m.) (3 pav., b) nesunku atpažinti pagal ryškų priekinio fasado akcentą – stilizuotą, arkinio pavidalo varpinės bokštą, kuris atskirtas nuo pagrindinio bažnyčios pastato, tačiau artėjant prie bažnyčios kartu tampa ir portalu. Toks bokšto architektūrinis sprendimas reiškia, kad tūrinė bažnyčios vertikalė šiuo atveju yra reikalinga labiau kaip simbolinis akcentas, sakralinio pastato tapatumo ženklas nei kaip funkcinis, tipologinis pastato elementas. Pagrindinis bažnyčios tūris pasižymi nuosaikia, tradicionalistinės sakralinės architektūros kalba. Anot R. Buivydo, „šių bažnyčių galima laikyti Baravyko kūryboje retu regionalistinės architektūros pavyzdžiu“ (Buivydas 2000: 44–55). Šio pastato skerspjūvis artimas ankstesniais laikotarpiais naudotam bazilikiniam barokinių bažnyčių skerspjūviui. Kai kuriose iš pirmųjų, atkūrus nepriklausomybę, pastatytose bažnyčiose pastebimi tarpukario Lietuvai būdingos architektūros bruožai. Truskavos Šventosios Dvasios bažnyčios (archit. A. Paulauskas, 1990 m., 3 pav., c) architektūra pabrėžtinai perteikia paminkliškumą, pastato tūrinė modeliuotė primena obelisko ir pjedestalo kompoziciją. Panašią architektūrinę kalbą XX a. pr. yra naudojęs A. Vivulskis projektuodamas koplyčią Šiluvoje. Pakopomis auganti Truskavos bažnyčios masyvių tūrių kompozicija pajvairinama mažais bokšteliais viršutiniuose kampuose, jie kompozicijai suteikia grakštumo, dekoratyvumo. Šoniniuose fasaduose metrinėmis sekomis išdėstyti vertikaliai pailgi langai skaido masyvias fasadų plokštumas ir kartu parškina pastato tradicionalistinę stilistiką.

2 lentelė. Bažnyčios pastato architektūrinių išraiškų tipologija
Table 2. Typology of architectural expression in church buildings

Tradicionis modelis	Integralusis modelis	Simplistinis modelis
<ul style="list-style-type: none"> ■ Simetriškas, stačiakampio arba kryžiaus formos planas ■ Vertikaliai išreikšta halinė arba bazilikinė pastato erdvė ■ Varpinės bokštas ■ Kompozicinėmis priemonėmis išryškintas portalas ■ Monofunkciška liturginė erdvė ■ Presbiterija aiškiai atskirta 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Simetriškas, įvairių formų planas ■ Vidaus erdvė kryptingai aukštėjanti ■ Stilizuotas varpinės bokštas ■ Stilizuotas portalas ■ Liturginė erdvė netransformuojama, bet iš dalies pritaikoma ir kitokiems reikiams ■ Presbiterija nežymiai atskirta, menama 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Įvairių formų planas ■ Horizontaliai išreikšta vidaus erdvė ■ Įėjimas neakcentuotas ■ Eksterjero architektūra artima sekuliariems pastatams ■ Polifunkciška erdvė ■ Presbiterija neišskirta

Labai panašūs kompoziciniai bei stiliaus motyvai panaudoti ir projektuojant Utenos Švč. Mergelės Marijos Kankinių Karalienės koplyčią (archit. A. Kuras ir A. Remeikis, 1992 m., 4 pav., a). Efektyviai išnaudodami kylančio reljefo ypatumus, architektai šią koplyčią suprojektavo taip pat pakopomis augančių tūrinių principu, kur kompozicijos akcentu tampa bokšto vertikālė. Fasadų kompozicinis skaidymas pasirinktas nuosaikus ir konservatyvus. Tūrinių elementų dinamika artima A. Vivulskio kūrybos stiliui, o langų ir fasadų plokštumų skaidymas turi vizualinių sąsajų su Kauno Kristaus Prisikėlimo bažnyčia, kur dominuoja smulkaus mastelio vertikalūs kompozicinių plokštumų skaidymas. Bendrų stilistinių bruožų su šiomis bažnyčiomis taip pat turi ir Palemono Švč. Mergelės Marijos Rožančiaus karalienės bažnyčia (archit. G. Jurevičius, 1991 m., 4 pav., b). Šioje bažnyčioje į akis krinta taip

pat vertikalūs fasadų skaidymas siauriais langeliais, o bažnyčios kampūs puošia bei tradicionalistinę stilistiką pabrėžia neaukšti dekoratyviniai bokšteliai, ryški eksterjero bei interjero simetrija. Viduje, kaip daugelyje bažnyčių projektų, paremtų tradiciniais motyvais, čia randamas bažnyčios simetrijos ašyje įrengtas centrinis altorius su jį supančia presbiterija. Stipri tradicionalizmo įtaka jaučiama ir architekto K. Tamošėčio suprojektuotose bažnyčiose. 2000 m. suprojektuotos Pakalnių (Utenos r.) Švč. Trejybės bažnyčios (4 pav., c) turinčią kompoziciją sudaro bazilikinio tipo bažnyčios pastatas su išcentriškai įkomponuotu varpinės bokštu šalia pagrindinio portalo. Iš tradicinių architektūrinių detalių šioje bažnyčioje į akis krinta vertikalų langų metras, pastato ašyje įrengtas pagrindinis įėjimas ir virš jo įrengtas apskritimo formos langas, šiek tiek primenantis gotikinę rožę.



3 pav. Tradicinio modelio bažnyčios: a – Ignalinos Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčia (archit. R. Krištapavičius, 1999 m.), b – Varėnos Šv. Mykolo Arkangelo bažnyčia (archit.: G. Baravykas, B. Bakaitis, 1994 m.), c – Truskavos Šventosios Dvasios bažnyčia (archit. A. Paulauskas, 1990 m.)

Fig. 3. Churches of Traditional model: a – Church of Blessed Virgin Mary's Birth in Ignalina (archit. R. Krištapavičius, 1999), b – Church of St. Michael Archangel in Varėna (archit.: G. Baravykas, B. Bakaitis, 1994), c – Church of Holy Spirit in Truskava (archit. A. Paulauskas, 1990)



4 pav. Tradicinio modelio bažnyčios: a – Utenos Švč. Mergelės Marijos Kankinių Karalienės koplyčia (archit. A. Kuras ir A. Remeikis, 1992 m.), b – Palemono Švč. Mergelės Marijos Rožančiaus karalienės bažnyčia (archit. G. Jurevičius, 1991 m.), c – Pakalnių (Utenos r.) Švč. Trejybės bažnyčia (archit. K. Tamošėtis, 2000 m.)

Fig. 4. Churches of Traditional model: a – Chapel of Blessed Virgin Mary, Queen of Martyrs in Utena (archit. A. Kuras and A. Remeikis, 1992), b – Church of Blessed Virgin Mary, Queen of Rosary in Palemonas (archit. G. Jurevičius, 1991), c – Church of Holy Trinity in Pakalnių (archit. K. Tamošėtis, 2000)

Suosto miestelio bažnyčią K. Tamošėtis suprojektavo su aiškiomis aliuzijomis į istorizmo architektūrą. Neogotiką primenanti dviejų bokštų kompozicija pajavairinta smailiaarkiu portalu ir dekoratyviais karnizais, virš jų – bokštus dengiančios smailios stogų kepurės. Šis dviejų bokštų junginys sukurtas kaip bažnyčios kompozicinis akcentas, nes pagrindinis bažnyčios tūris pasižymi gan konservatyvia ir nepretenzinga architektūrine išraiška. Skoningą tradicinių architektūrinių motyvų visumą atskleidžia Aleksoto Šv. Kazimiero bažnyčia Kaune (archit. A. Kančas, 1997 m., 5 pav., a). Aštuonkampio plano bažnyčia su šiuolaikiška kupolinio stogo interpretacija grakščiai iškyla virš gyvenamojo rajono mažaukščių pastatų stogų. Bažnyčios lankytojus jau iš tolo pasitinka santūrus bažnyčios tūriai su masyviu šiuolaikiškai interpretuotu portiku. Kaip ir baroko laikų bažnyčiose, čia taip pat kupolas yra erdvės ir mastelio artikuliacijos priemonė. O jo centre įrengtas bokštelis su švieslangiais leidžia mėgautis natūralios šviesos žaismu interjere. Šią bažnyčią pagrįstai galėtume laikyti viena sėkmingiausių tradicinių sakralinės architektūros formų interpretacijų mūsų šalyje. Architektas K. Pempė su bendraautorais taip pat sukūrė keletą bažnyčių Lietuvoje. Alytaus Šv. Mergelės Marijos Krikščionių pagalbos bažnyčią (archit.: K. Pempė, K. Kisielius ir G. Ramunis, 1991–2000 m., 5 pav., b) architektų kolektyvas, jų pačių teigimu, suprojektavo artimą tradiciniam skandinaviškam stiliui. Fasadų spalvinis ir erdvinis skaidymas langais, nišomis bei karnizais šiuos architektų teiginius patvirtina. Tiek išorės, tiek pastato vidaus erdvių sistema suprojektuota laikantis griežtos ašinės simetrijos, šią savybę dar labiau pabrėžia centrinis portalas su virš jo įrengtu apvaliu švieslangu bei šių laikų sakralinei architektūrai jau tapusia rete-

nybe, tradiciniu tūriniu elementu – apside. Išimtimi bendroje simetriškoje kompozicijoje galima laikyti varpinės bokštą, kuris įkomponuotas ties bažnyčios kampu, šalia apsidės. Visai kitoks sprendimų būdas pasirinktas kuriant Domeikavos Lietuvos Kankinių bažnyčią (archit.: K. Pempė, A. Asauskas, R. Mulokas ir G. Ramunis, 1993–2002 m., 5 pav., c). Čia įprastos bazilikinės struktūros bažnyčia „įvilktą“ į pabrėžtinai monumtalių formų, masyvių tūrių kompoziciją. Šį įspūdį dar labiau sustiprina fasadų skaidymas smulkiais langais, todėl fasadinių plokštumų ir angų tarpusavio proporcija sukuria tvirtumo, masyvumo įspūdį. Paminkliškumo įspūdį bažnyčiai suteikia tarp pagrindinės navos langų fasade metrinėmis eilėmis įkomponuoti erdviniai kryžiai. Visas šias bažnyčias tarpusavyje vienija nemažai tradicionalizmo bruožų: ašinė struktūra, halinis arba bazilikinis skerspjūvio tipas, dvišlaitis stogas, eksterjero ir interjero simetrija, tradicinio varpinės bokšto įjungimas į bendrą kompoziciją, pagrindinio portalo, švieslangujų pozicija fasaduose, šoninių navų langų metrinės eilės. Tai rodo, kad tradicinių formų ir elementų naudojimas naujų šventovių architektūroje išlieka populiarius. Kaip yra pastebėjęs architektūros istorikas Denis McNamara, tradicionalistinė sakralinė architektūra pastaraisiais dešimtmečiais vėl tampa aktuali ir populiari, tačiau, anot jo, varijuojant tradiciniais motyvais šiuolaikiniuose pastatuose neišvengiama ir klaidų, kai galutinį rezultatą galime vaizdžiai pavadinti „Disneilendo gotika“ (McNamara2009).

Dalis architektų, pastaraisiais dešimtmečiais projektavusių bažnyčias, ieškojo kūrybinių sprendimų, kaip šiuolaikiškai interpretuoti tradicinius bažnyčios pastato morfologinius elementus. Negana to, siekiama kūrybinį rezultatą papildyti įvairiomis meninėmis



5 pav. Tradicinio modelio bažnyčios: a – Aleksoto Šv. Kazimiero bažnyčia Kaune (archit. A. Kančas, 1997 m.), b – Alytaus Šv. Mergelės Marijos Krikščionių pagalbos bažnyčia (archit.: K. Pempė, K. Kisielius ir G. Ramunis, 1991–2000 m.), c – Domeikavos Lietuvos Kankinių bažnyčia (archit.: K. Pempė, A. Asauskas, R. Mulokas ir G. Ramunis, 1993–2002 m.)

Fig. 5. Churches of Traditional model: a – Church of St. Kasimir in Kaunas (archit. A. Kančas, 1997), b – Church of Blessed Virgin Mary, Helper of Christians in Alytus (archit.: K. Pempė, K. Kisielius and G. Ramunis, 1991–2000), c – Church of Lithuanian Martyrs in Domeikava (archit.: K. Pempė, A. Asauskas, R. Mulokas and G. Ramunis, 1993–2002)

inovacijomis, nematytais sprendimais. Tokį kūrybinį modelį galima įvardinti kaip integralųjį, kai kūrybos ir interpretacijos laisvė yra iš dalies priklausoma nuo sakralinės architektūros tradicijoje įsitvirtinusių kanojų. Šiam kūrybos modeliui būdinga simetriška, neretai sudėtingos konfigūracijos plano forma, vidaus erdvė dažniausiai suprojektuota tolydžiai aukštėjanti altoriaus kryptimi, presbiterijos erdvė nėra aiškiai išskiriama, varpinės bokštas integruojamas pagrindiniame bažnyčios pastato tūryje. Tokio tipo bažnyčių langai fasade paprastai išdėstomi įvairiomis kryptimis ir proporcijomis, dažnai vengiant statiško vertikalių lankų metro. Šie ir panašūs bruožai atsispindi Švč. Mergelės Marijos Jūrų Žvaigždės bažnyčioje Šventojoje (archit. R. Krištapavičius ir G. Aperavičius, 1991 m., 6 pav., a). Modernūs maldos namai suprojektuoti laikantis trikampio formos plano, kurio smailagalis susilieja į bokšto vertikalę, vienslaidis stogas, kylantis bokšto kryptimi, viduje sukuria papildomą erdvinės traukos pojūtį liturginės erdvės kryptimi. Kaip yra pastebėjęs T. Butkus, „šios bažnyčios leitmotyvas – žvaigždė. <...> Atrodytų, šios bažnyčios kūnas – kartu ir šalto betono meteoritas, įstrigęs kraštovaizdyje, ir iš miško masyvo kylanti raudona Baikonuro žvaigždė“ (Butkus 2001). Monumentalią eksterjero plastiką paįvairina smulkių langų masyvai, kurių mastelis ir išdėstymo ritmas primena sekuliaraus pobūdžio visuomeninių pastatų fasaduose dažnai pasitaikančias langų sekas. Panaši architektūrinė kalba panaudota ir Naujosios Akmenės Šv. Dvasios Atsiuntimo bažnyčioje (archit. R. Zimkus, 1999 m., 6 pav., c), tik čia visa vidinė funkcinė struktūra orientuota priešinga kryptimi, o presbiterijos vietą žymi stilizuota apsidė, tarsi atskiras elementas įsikertanti į bendrą bažnyčios tūrį. Drąsių kūrybinių sprendimų nestinga archit. H. Šilgalio suprojektuotoje

Elektrėnų Švč. Mergelės Marijos Kankinių Karalienės bažnyčioje (1996 m., 6 pav., b). Didžiausiu kūrybiniu laimėjimu galima laikyti grupę pagrindiniame fasade esančių vertikalių stelių, kurios neabejotinai yra ryškiausias eksterjero akcentas ir tapatumo bruožas. Nors funkcinė struktūra grindžiama ašinės struktūros principu, tačiau tai netrukdo architektui bažnyčios tūryje panaudoti dinamiškų formų tūrių sankirtų, kurios suteikia bažnyčiai ryškių šiuolaikiškumo bruožų. Tais pačiais metais Vilniuje iškilusi Viršuliškių Palaimintojo Jurgio Matulaičio bažnyčia (archit.: G. Baravykas, R. Krištapavičius, G. Aperavičius, V. Balčiūnas, 7 pav., a) savo tektoninėmis ypatybėmis turi sąsajų su gotikos laikų bažnyčiomis, nors vizualinio panašumo architektams pavyko išvengti. Šio sakralinio komplekso kompozicijoje trūksta varpinės bokšto, kuris buvo numatytas projekte, bet vėliau taip ir nepastatytas. Bažnyčios planas asimetriškas, nors funkcinė struktūra suprojektuota ašiniu principu, pagrindinė nava siek tiek siaurėja altoriaus kryptimi, taip sukuriamas papildomas erdvės gylis, išraiškingos perspektyvos pojūtis.

Bažnyčios vidaus erdvėje dominuoja vertikalus, kurį dar labiau pabrėžia siauri vertikalūs langai, į gatvę atgręžtą fasadą su besileidžiančiu vienslaidiu stogu paįvairina masyvūs gelžbetoniniai arkbutanai. Kompozicinių ir estetinių priemonių visuma šiame pastate yra saikingai racionali, tačiau anaipol ne primityvi. Šios bažnyčios architektūra mūsų šalies architektūrinėje paletėje laikytina novatoriška, tačiau kartu ir nestokojanti tradicionalizmo bruožų. Pirmąjį Lietuvos nepriklausomybės dešimtmetį architektai mėgavosi įspūdingo (kartais ir gigantomaniško) mastelio bažnyčių kūrimu, tačiau, regis, priartėjus amžių sandūrai ėmė labiau vertinti gamtinės aplinkos trapumą, vizualinių ryšių su aplinka subtilumą. Geriausias to pavyzdys –



6 pav. Integraliojo modelio bažnyčios: a – Švč. Mergelės Marijos Jūrų Žvaigždės bažnyčia Šventojoje (archit. R. Krištapavičius ir G. Aperavičius, 1991 m.), b – Elektrėnų Švč. Mergelės Marijos Kankinių Karalienės bažnyčia (archit. H. Šilgalis, 1996 m.), c – Naujosios Akmenės Šv. Dvasios Atsiuntimo bažnyčia (archit. R. Zimkus, 1999 m.)

Fig. 6. Churches of Integral model: a – Church of Blessed Virgin Mary Star of Seas in Šventoji (archit. R. Krištapavičius and G. Aperavičius, 1991), b – Church of Blessed Virgin Mary Queen of Martyrs in Elektrėnai (archit. H. Šilgalis, 1996), c – Church of Descending Holy Spirit in Naujoji Akmenė (archit. R. Zimkus, 1999)

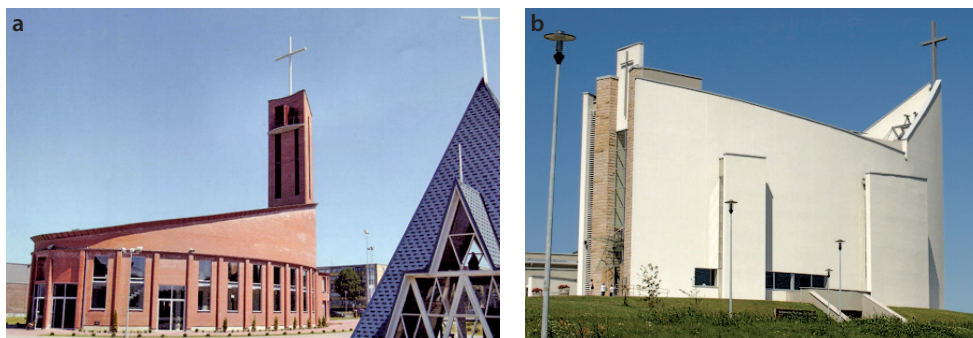


7 pav. Integraliojo modelio bažnyčios: a – Viršuliškių Palaimintojo Jurgio Matulaičio bažnyčia (archit.: G. Baravykas, R. Krištapavičius, G. Aperavičius, V. Balčiūnas. Konstr. Č. Gerliakas, V. Milvydas, A. Snuiškis, 1991 m.), b – Nidos Švč. Mergelės Marijos Krikščionių Pagalbos bažnyčia (archit.: A. Zaviša, R. Krištapavičius, 2003 m.), c – Santariškių klinikų Dievo Gailestingumo koplyčia (archit.: K. Pempė, Alg. Pliučas, vitražai – A. Dovydeno, 2001 m.)

Fig. 7. Churches of Integral model: a – Church of Blessed Jurgis Matulaitis in Vilnius, Viršuliškės (archit.: G. Baravykas, R. Krištapavičius, G. Aperavičius, V. Balčiūnas. Konstr. Č. Gerliakas, V. Milvydas, A. Snuiškis, 1991), b – Church of Blessed Virgin Mary Christian Assistance in Nida (archit.: A. Zaviša, R. Krištapavičius, 2003), c – Chapel of God's Mercy in Vilnius, Santariškės (archit.: K. Pempė, Alg. Pliučas, stained glass – A. Dovydenas, 2001)

Nidos Švč. Mergelės Marijos Krikščionių Pagalbos bažnyčia (archit.: A. Zaviša, R. Krištapavičius, 2003 m., 7 pav., b). Parinkę kontekstualų projektuojamos bažnyčios mastelį bei suderinę regionalistinės architektūros motyvus su šiuolaikiška bažnyčios bokšto interpretacija, architektai įrodė, kad sakralinė architektūra gali būti meniniu ir funkcinu požiūriu kokybiška, net ir nenaudojant didelio mastelio erdvių. Galima numanyti, kad panašaus požiūrio laikytasi ir projektuojant Santariškių klinikų Dievo Gailestingumo koplyčią (archit.: K. Pempė, Algimantas Pliučas, vitražai – A. Dovydenas, 2001 m., 7 pav., c). Šiuo atveju autoriai koplyčios turį išgrynino beveik iki abstrakčios vientiso geometrinio tūrio formos. Nors koplyčios planas kvadratinės formos, tačiau liturginė funkcija orientuota kvadrato įstrižainės kryptimi, o įėjimas į koplyčią nebėra sutapdintas su pagrindinio altoriaus ašimi. Pasaulinėje praktikoje toks sprendimas sutinkamas gana dažnai. Todėl tokie ir panašūs plano sprendiniai rodo naujaisių

sakralinės architektūros tendencijų plitimą mūsų krašte. Tradicijų ir naujų formų darna atsiskleidžia Utenos Dievo Apvaizdos bažnyčioje (archit. R. Krištapavičius, 2004 m., 8 pav., a). Ovalo formos planas ir tolygiai presbiterijos ir bokšto kryptimi „augantis“ raudono mūro bažnyčios tūris yra ryškiausi šios bažnyčios išorinio tapatumo bruožai. Viduje apie pastato šiuolaikiškumą byloja metalo santvarų perdengimas, o antro aukšto perdangas laikantis kolonų tinklas su išradingai priderintais šviestuvais sukuria novatorišką liturginių žvakių aliuziją. Šio projekto autoriai nepamiršo įdiegti ir kai kurių tradicinių morfologinių sakralinės erdvės elementų: sakralumo atmosferą pajvairina gausus vitražo kompozicijų panaudojimas, o presbiteriją perdengianti stiklinio stogo dalis liturginei erdvei suteikia antgamtiškumo, transcendentalumo išpūdį. Vienu sėkmingiausių pastarųjų metų sakralinės architektūros pavyzdžių galima aptikti Pabradėje, šiame miestelyje pastatyta Švenčiausios Mergelės Marijos, Šeimų karalienės baž-



8 pav. Integraliojo modelio bažnyčios: a – Utenos Dievo apvaizdos bažnyčia (archit.: R. Krištapavičius, M. Jamantas, 2004 m.), b – Pabradės Švenčiausios Mergelės Marijos, Šeimų karalienės bažnyčia (archit.: M. Šaliamoras, J. Balkevičius, A. Burba, 2007 m.)

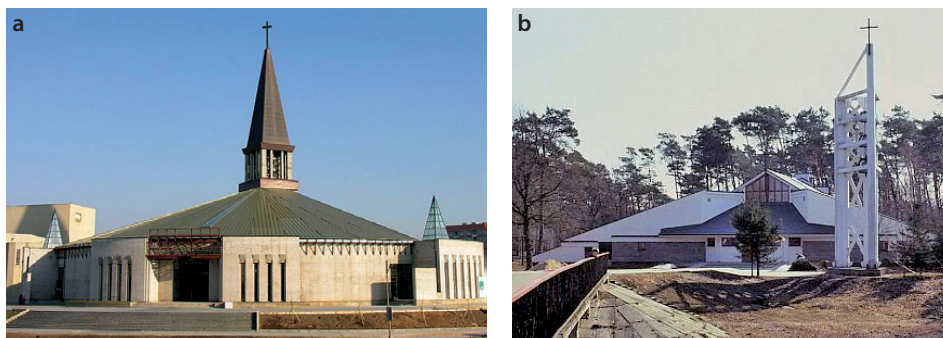
Fig. 8. Churches of Integral model: a – Church of The Divine Presence in Utena (archit.: R. Krištapavičius, M. Jamantas, 2004), b – Church of Blessed Virgin Mary, Queen of families in Pabradė (archit.: M. Šaliamoras, J. Balkevičius, A. Burba, 2007)

nyčia (archit.: M. Šaliamoras, J. Balkevičius, A. Burba, 2007 m., 8 pav., b), kurios šiuolaikiškose eksterjero siluetuose regima ryški simbolių kalba. Bažnyčios tūrinė modeliuotė ir plano forma primena laivą, kurio „kilyje“ įprasmintas stilizuotas bokštas su kryžiumi. Įvertinant ir tai, kad ši šventovė pastatyta ant natūraliai susiformavusios reljefo kalvelės, galima numanyti, kad autoriai tendencingai pasirinko šį gerai žinomą kalno ir laivo archetipą. Kaip yra pastebėjęs sakralinio meno tyrinėtojas C. Demetrescu, laivo ir kalno vaizdinys yra ypač reikšmingas Bažnyčios tradicijoje, anot jo, „Krikščionių Bažnyčia – tai naujoji išsigelbėjimo Arka nuo blogio tvano, kuri įsikurs šventojo kalno viršuje (plg. *Nojaus Arka*)“ (Demetrescu 2000). Šios šventovės vidaus erdvėje dominuoja šiuolaikiškos, minimalistiškos plokštumos, kurios darniai dera su tradiciniais mediniais klaptais, išdėstytais simetriškai centrinės kompozicinės ašies atžvilgiu. Tradicijos respektavimu taip pat galima laikyti ir figūratyvinio krucifikso, tabernakulio bei centrinio altoriaus įrengimą pagrindinėje kompozicinėje ašyje, jungiančioje portalą ir presbiteriją.

Vertinant integralinio tipo bažnyčių morfologines savybes, išryškėja bendra tendencija: išorės architektūrai būdingos šiuolaikiškos, dinamiškos, simbolinę prasmę turinčios formos, tačiau vidinė funkcinė struktūra išlieka tradicinė, simetriška. Šio tipo šventovėse taip pat sėkmingai integruojami sakralinės dailės kūriniai, padidinantys sakralumo įspūdį.

Nors Lietuvoje tradicionalizmas sakralinėje architektūroje užima tvirtas pozicijas, tačiau jau yra suprojektuota ir pastatyta bažnyčių, kurias galima priskirti simplistiniam tipui arba kurios bent iš dalies atitinka *Domus Ecclesiae* visuotinį Bažnyčios įvaizdį. Pagrindiniai tokių šventovių bruožai yra architektūros universalumas, kai iš pastato architektūrinės išraiškos sunkiai galima atpažinti jo paskirtį. Kaip yra pastebėjęs A. Mačiulis, „pastatyta nemaža naujų bažnyčių,

kurių formos sunkiai „skaitomos“, jų dvasinę paskirtį įmanoma suvokti tik iš kryžiaus ženklų pastato fasade <...>“ (Mačiulis 2002). Kitas reikšmingas bruožas – planinės struktūros universalumas, nes tokio tipo bažnyčios funkcija yra bendruomenės susirinkimo vieta. Nepriklausomai nuo susirinkimo tikslo erdvė turi užtikrinti galimybę rengti įvairius renginius, ne tik liturgines apeigas. Labai dažnai tokių bažnyčių erdviniam charakteriui būdinga horizontali konfigūracija, sąlygiškai žemos lubos, tačiau daug erdvės suolams įrengti. Kartais tokių bažnyčių interjerą sunku atskirti nuo elementarių konferencijų salių. Tačiau priešingai nei Vakaruose, Lietuvoje nėra populiariau projektuoti bažnyčias su didelėmis amfiteatrinėmis auditorijomis, nors horizontali tūrinė išraiška kai kur yra taikoma. Tokio tipo sakralinių pastatų interjeruose sunkiai besurastume net ir krikščioniškosios ikonografijos kūrinių. Erdvės sterilumas ir lakoniškumas dažnai kūrėjų suvokiamas kaip šiuolaikiškumo siekiamybė. Nors tokiam požiūriui veikiausiai nepritartų sakralinio meno tyrinėtoja Joan Roccasalvo, kuri bažnytinę dailę laiko neatsiejama Bažnyčios pastoracinės misijos dalimi, todėl, anot jos, sakralumo pajauta yra neatsiejama nuo žmogaus santykio su jį supančiais sakraliais simboliais (Roccasalvo 2009). Prie panašių pavyzdžių galima priskirti Mažeikių Šv. Asyžiečio bažnyčią (archit. H. Štaudė, R. Kazlauskas, 2005 m., 9 pav., a), kurios sakralinę funkciją išoriškai žymi Varpinės bokšto špilis su kryžiumi viršuje, o pats pastatas labiau primena parodų arba kultūros rūmus. Bažnyčios tūrinė proporcija priešinga tradicinei, vietoj grakštaus vertikalumo pasirinktas plokščias ir masyvus pastato mastelio charakteris. Savitai maldos namus interpretavo archit. A. Šironas, suprojektavęs Berčiūnų Lietuvos Kankinių bažnyčią (1997 m., 9 pav., b) Panevėžio raj. Naudodamas horizontaliai išreikštą tūrinę proporciją, architektas į kompoziciją įtraukia dinamiškų, laužy-



9 pav. Simplistinio modelio bažnyčios: a – Mažeikių Šv. Asyžiečio bažnyčia (archit.: H. Štaudė, R. Kazlauskas, 2005 m.), b – Berčiūnų Lietuvos Kankinių bažnyčia, Panevėžio raj. (archit. A. Šironas, 1997 m.)

Fig. 9. Churches of Simplistic model: a – Church in Mažeikiai (archit.: H. Štaudė, R. Kazlauskas, 2005), b – Church of Lithuanian Martyrs in Berčiūnai (archit. A. Šironas, 1997)

tos formos plokštumų pagrindiniame fasade, o ženkliškumo, išskirtinumo suteikia į bendrą kompoziciją įtrauktas varpinės bokštas, sukonstruotas iš azūrinių metalo konstrukcijų. Šis spendimas kartu padeda ir subalansuoti kompoziciją, vertikalus akcentas komplekso siluetui suteikia vizualinę pulsaciją, pasyvių horizontalių linijų visuma tarsi sujaukiama dinamiškomis vertikaliomis bokšto azūro linijomis.

Deja, nieko panašaus negalima pasakyti apie Kaune pastatytą Šilainių Šv. Dvasios bažnyčią (archit. E. Miliūnas, 1998–2010 m., 10 pav., a). Bažnyčios pastatas vizualiai masyvus, nors ir turi vertikalų proporcijų charakterį, tačiau stokojama tūrinės modeliuotės, raudonų plytų mūrą viso labo skaido tik vertikalų langų grafika. Mažo nuolydžio vienslaitis stogas proporcijų suvaldymo problemas šiame pastate dar labiau paaštrina. Pastato paskirtį sunku identifikuoti žvelgiant ir į Kauno Gerojo Ganytojo bažnyčią (archit. A. Kančas, 1999–2008 m., 10 pav., b), čia virš raudonų plytų mūro ir stiklinių vitrinų plokštumų iškylę kuklūs kryželiai teikia užuominą apie galimą sakralinę funkciją šiame pastate. Visos kitos mastelio, proporcijų bei tūrinio ir erdvinio modeliavimo priemonės lygiavertės sekuliariems kasdieniškiems miesto pastatams. Nesunkiai mieste surastume prekybos centrų, bibliotekų, turinčių panašią architektūrinę kalbą. Tai vėlgi leidžia numanyti, kad kuriant bažnyčią pastato funkcionalumas ir architektūra orientuota į praktinius poreikius. Panašios tendencijos atsiskleidžia kai kuriuose pastarųjų metų konkursiniuose bažnyčių projektuose. 2007 m. surengtame Pašilaičių bažnyčios ir parapijos namų idėjos konkurse nugalėję architektai D. Trainauskas ir D. Baliukevičius idėjiniam projekte numatė iš monolitinių betono konstrukcijų suformuotą bažnyčios pastatą (10 pav., c). Masyvus betono gretasienis komisiją sužavėjo lakoniškumu ir skulptūriškai

įprasminata pravirų durų idėja fasade. Tokia meninė idėja turėtų skatinti įžengti pasauliečius į sakralią erdvę. Architektūros kokybė yra aukšta, apie tai liudija harmoningos pastato proporcijos ir darnus išiliejimas į daugiabučių gyvenamųjų namų kvartalo aplinką. Tačiau čia vėlgi išlieka ta pati Vakaruose plačiai kritikuojama (nors plačiai ir naudojama) praktika bažnyčios architektūrą suniveliuoti iki pasaulietinių pastatų lygio, nebandoma ieškoti architektūrinių priemonių, kurios padėtų aiškiau išvelgti pastato paskirtį, nes pašalinus nuo pastato stogo kryžių, vargu ar būtų aišku, kokių tikslu šis modernus pastatas buvo projektuotas.

Panašių problemų egzistavimą šiuolaikinėje Vakarų Europos ir JAV sakralinėje architektūroje yra nurodę įvairūs tyrinėtojai. Tokie autoriai kaip S. Schloeder arba M. Rose ir M. Doorly pagrindinėmis sakralinės architektūros menkavertiškumo priežastimis įvardija pernelyg abstrakčiai suformuotą liturginę konstituciją *Sacro sanctum Concilium*, kurios nuostatas galima interpretuoti radikaliai skirtingais metodais. Kita vertus, čia didelę reikšmę turi ir paties bažnyčios pastato paradigma, kuri tapo liberali ir sunkiai apibrėžiama. Taip nutiko todėl, kad Kristaus Kūno idėjinis vaizdinys buvo glaudžiau susietas su kitomis Bažnyčios tradicijos ir gyvenimo sritimis, o dabartinis apibrėžimas – *Populus Dei (Domus Ecclesiae)* – yra meniniu požiūriu nedaug teįpareigojantis, nes orientuotas ne į tvarias tikėjimo tiesas, o į amžinai kintantį, neordinarų darinį – žmonių bendruomenę. Kitaip tariant, Dievo namai tapo bendruomenės (žmogaus) namais, jei šias sąvokas verstume pažodžiui ir pagal regimą rezultatą architektūroje. Pasak sakralinio meno tyrinėtojos M. Doorly'ės, „šiuolaikinį bažnyčios pastatą dažnai sunku tokiu bepavadinti. Greičiau tai šventovė laiko dvasiai“ (Doorly 2007). Todėl šios tarpdalykinės problemos reikalauja tolesnių išsamių tyrinėjimų.



10 pav. Simplistinio modelio bažnyčios: a – Šilainių Šv. Dvasios bažnyčia Kaune (archit. E. Miliūnas, 1998–2010 m.), b – Kauno Gerojo Ganytojo bažnyčia (archit. A. Kančas, 1999–2008 m.), c – Pašilaičių bažnyčios ir parapijos namų projektas Vilniuje (archit.: D. Trainauskas, D. Baliukevičius, 2007 m.)

Fig. 10. Churches of Simplistic model: a – Church of Holy Spirit in Kaunas (archit. E. Miliūnas, 1998–2010), b – Church of Kind Shepherd in Kaunas (archit. A. Kančas, 1999–2008), c – Competition project of church in Pašilaičiai, Vilnius (archit.: D. Trainauskas, D. Baliukevičius, 2007)

Apibendrinimai

Pastaruoju metu yra įprasta girdėti nemažai kritikos, skirtos moderniai arba šiuolaikinei sakralinei architektūrai, tačiau istorinės aplinkybės rodo, kad šiuolaikinė bažnyčios pastato samprata bei meninė išraiška formavosi sudėtingų politinių, socialinių ir kultūrinių įvykių fone. Tampa akivaizdu, kad didžiausi pokyčiai slypi ne tik Visuotinio Vatikano II-ojo Bažnyčios susirinkimo priimtoje Liturginėje konstitucijoje, o ir bendroje Bažnyčios pasaulėžiūroje. Išstisus šimtmečius gyvavęs visuotinis bažnyčios pastato įvaizdis *Domus Dei* (*Corpus Christi*) per gana trumpą laiką pakeistas nauju *Domus Ecclesiae* (*Populus Dei*). Todėl ilgametė sakralinių pastatų kūrimo tradicija susiduria su naujais visuomeniniais ir liturginiais poreikiais.

Žvelgiant retrospektyviai į dviejų nepriklausomybės dešimtmečių sakralinės architektūros raidą Lietuvoje, išryškėja tam tikras pokyčių ir dėsningumų vaizdas. Vertinant dviejų istoriškai skirtingų bažnyčios paradigmų fone, Lietuvos architektai labiau linkę varijuoti tradiciniais sakralinės erdvės morfologiniais elementais, dominuoja vertikaliai išreikštos erdvės, ašinė struktūra, sujungianti pagrindinį portalą ir didįjį altorių. Ši funkcinė struktūra populiari nepriklausomai nuo plano formos ir simetriškumo. Pastebėtina ir tai, kad mūsų šalyje neprigijo Vakaruose populiarios R. Schwarz pasiūlytos apskrito plano su koncentrine struktūra idėjos. Vietoj to absoliuti dauguma naujųjų bažnyčių sukurtos pagal klasikinę linijinę struktūrą.

Nors kai kurios šiuolaikinės bažnyčios Lietuvoje pasižymi modernia architektūrine plastika, tačiau dalis architektų iki šiol lieka ištikimi tradicionalistiniams motyvams šventovių morfologijoje. Nemaža dalis naujųjų bažnyčių Lietuvoje suprojektuotos su tradiciniais varpinės bokštais. Tai rodo, kad šio erdvinio simbolio svarba mūsų visuomenėje nekelia abejonių. Tačiau kai kurie architektai, suprasdami bokšto simbolinę reikšmę, šį elementą kūrė atskirdami nuo utilitarios funkcijos. Todėl kai kurių bažnyčių bokštai suprojektuoti iš ažūrinių konstrukcijų ir suvokiami kaip erdvinis akcentas bendroje pastatų komplekso kompozicijoje.

Šis tyrimas atskleidė, kad dauguma architektų Lietuvoje teikia pirmenybę klasikiniams fasadų skaidymo ir modeliavimo metodams. Kaip dažniausia tų metodų priemonė pastebimas vertikalų langų kompozicinis metras šoniniuose fasaduose. Tačiau šis būdas paprastai netaikomas kai kuriuose integralaus arba simplistinio tipo sakraliniuose pastatuose. Kai kuriose bažnyčiose, sekant tradicijomis, išskiriamas atskiras tūris bendroje kompozicijoje, kuris funkcionuoja kaip klasikinė apsidė. Šis morfologinis elementas jau retai besutinkamas šiuolaikiniuose užsienio sakraliniuose pastatuose.

Literatūra

- Buivydas, R. 2000. *Architektas Gediminas Baravykas – Kūrybos pulsas*: monografija. Vilnius: Archiforma, 44–55.
- Buivydas, R. 2006. *Pozityvai ir Negatyvai*. Vilnius: Ex Arte, 38. ISBN 9955-9791-3-5
- Butkus, T. 2001. Ričardas Krištapavičius, *Archiforma* 3: 44. Vilnius: Archiforma.
- Demetrescu, C. 2000. *Symbols in Sacred Architecture and Iconography*. The Institute for Sacred Architecture [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: http://www.sacredarchitecture.org/articles/symbols_in_sacred_architecture_and_iconography/
- Dogminė konstitucija apie Bažnyčią – *Lumen Gentium*. 1964 [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: http://www.lcn.lt/b_dokumentai/vatikano_2s/lumen-gentium.html
- Doorly, M. 2007. *No Place For God*. San Francisco: Ignatius, 2. ISBN 978-1-58617-153-7.
- Foy Christopherson, D. 2004. *A Place of Encounter*. Minneapolis: Augsburg Fortress. ISBN 0-8066-5107-5.
- Kaufman, E. 1960. *Frank Lloyd Wright: Writings and Buildings*. New York: Meridian, 75. ISBN 0-452-00969-3.
- Mačiulis, A. 2002. Naujoji lietuvių sakralinė architektūra ir dailė, *Urbanistika ir architektūra* 26(3): 107.
- McNamara, D. 2009. Bearers of the Heavenly Jerusalem: Vatican II and Development in Church Architecture, *The Institute for Sacred Architecture* [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: http://www.sacredarchitecture.org/articles/bearers_of_the_heavenly_jerusalem_vatican_ii_and_development_in_church_arch
- Paskus, A. 2002. *Žvilgsnis į pasaulėžiūrinę aplinką, šventovę, save*. Kaunas: Lietuvos Katechetikos Centro leidykla, 113. ISBN 9955-494-04-2
- Popiežiaus Pijaus XII-ojo enciklika – *Mediator Dei*. 1947, p. 201 [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_20111947_mediator-dei_en.html
- Ratzinger, J. 2005. *Sacred Places: The Significance of the Church Building*. The Institute for Sacred Architecture [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: http://www.sacredarchitecture.org/articles/sacred_places_the_significance_of_the_church_building/
- Roccasalvo, J. 2009. *Symbols in Sacred architecture and Iconography*, The Institute for Sacred Architecture [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: http://www.sacredarchitecture.org/articles/bearers_of_the_heavenly_jerusalem_vatican_ii_and_development_in_church_arch/
- Schloeder, S. 1998. *Architecture in Communion*. San Francisco: Ignatius, 29. ISBN 0-98870-631-9.
- Stegers, R. 2008. *Sacred Buildings*. Berlin: Birkhauser, 23. ISBN 978-3-7643-6683-4.
- Vosko, R. 2006. *God's House is Our House*. Minnesota: Liturgical Press, 33. ISBN -13: 978-0-8146-3014-3.
- Woodbury, R. 2005. *An Empty Stage or Heaven Apprehend, New Episcopal Architecture*, The Institute for Sacred Architecture [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: http://www.sacredarchitecture.org/articles/an_empty_stage_or_heaven_apprehended/

IMAGE OF CHURCH IN THE CONTEMPORARY SACRAL ARCHITECTURE OF LITHUANIA

L. Krūgelis

Abstract. For many centuries, sacral architecture was conceptualised as a multiple reflection of the Catholic spiritual teaching, traditions and a symbol of particular epoch. Moreover, it served as a link between experience, knowledge and values fulfilled by of both, the present and the future man. Catholic temples, like the religion itself, were based on the mystical image of the Body of Christ (Corpus Christi). Also, it can be found not only in liturgical practices, but also in architectural expression. Up until the Second Vatican Council (also known as the Vatican II), church buildings were usually referred to as the House of God (Domus Dei), however, in the midst of the 20th century, the Church has slowly shifted to the new paradigm – the People of God (Populus Dei). Therefore, churches as buildings have also changed and became referred to as the House of God's People (Domus Ecclesiae). These essential changes were strongly expressed in the development of the 20th century sacral architecture.

This article is based on the analysis of historical changes in circumstances as well as expression methods in sacral architecture and contemporary church buildings. As a method of research, the comparative analysis is used, which enables to determine impact of contemporary paradigm to the Church and sacral architecture in Lithuania

Keywords: Sacral architecture, liturgical reforms, church design.

LINAS KRŪGELIS

*Doctoral student since (2008), Department of Fundamentals and Theory of Architecture, Vilnius Gediminas Technical University, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lithuania.
E-mail: Linmarri@yahoo.com*

Master of Architecture, Vilnius Gediminas Technical University, 2008. Research interests: Sacral architecture and art.